

## Motion

1979/80: 274

av Jan Bergqvist m. fl.

om översyn av reglerna om godtrosförvärv

Bild ur verkligheten:

”Natten mellan den 3 och 4 september bröt sig ett par tjuvar in i min bil, stående i låst och bevakat storgarage, och stal bl. a. min TV-apparat.

Efter 14 dagar patrullade polisen TV:n i en bytesaffär, som köpt den för 1 700 kr. av en person, vilken legitimerat sig med pass.

Ett par månader senare greps tjuvarna.

Man skulle nu kunna tro att ordningen var återställd: Tjuvarna fast, stöldgodset återfunnet och den bestulne åtminstone delvis gottgjord genom att han kunde återfå sin TV-apparat.

Men så fungerar inte den svenska rättvisan. Jag blev tvungen att köpa tillbaka min stulna egendom därför att bytesaffären ifråga förvärvat den som det heter i ’god tro’.

Jag ställer mig fullständigt oförstående till det rättvisa i detta förfarande. Hur jag än försöker kan jag inte begripa hur en sak, som jag äger, genom en stöld inte längre är min egendom. Trots att stölden är uppklarad och stöldgodset klart dokumenterat som mitt, franhänds jag rätten till det.”

### Sammanfattning

Under de tre senaste årtiondena har stölder och andra tillgreppsbrott ökat katastrofalt. I vårt land omsätts numera varje år stöldgods med ett marknadsvärde på ca 1 miljard kronor. Häleribrottsligheten har kunnat breda ut sig utan att samhället satt in effektiva motåtgärder, och av allt att döma håller denna röta på att sprida sig ytterligare.

Det organiserade häleriet är tyvärr en frodig grogrund för den växande tillgreppsbrottsligheten. Likaså är häleriverksamhet ofta förknippad med bedrägerier och andra förmögenhetsbrott. Särskilt allvarligt är att en stor del av narkotikamissbruket finansieras via stöld- och hälerimarknaden.

För att bryta denna oroande brottsutveckling krävs ett kraftfullt program med skärpt kontroll, lagändringar och sociala insatser. Kampen mot häleriet kan omgående bli effektivare genom

- hårdare kontroll av vissa branscher,
- märkning av stöldbegärlig egendom,
- skärpning av häleribestämmelserna i brottsbalken,
- skärpning av stöldgodslagen och
- skärpning av lagen om godtrosförvärv av lösöre.

I den här motionen behandlas bestämmelserna då någon förvärvat

stöldgods i "god tro". Den svenska rätten innebär ogynnsammare regler för den bestulne än vad som gäller i flertalet andra rättssystem. I exempelvis övriga nordiska länder tar man stor hänsyn till den ursprunglige ägarens intressen. Den svenska ordningen kan inte anses vara en rimlig avvägning mellan de motstridande intressen som gör sig gällande vid godtrosförvärv av stöldgods. Dessutom ger den en onödig fördel åt häleriverksamheten.

En skärpning av godtroslagen är motiverad både av kriminalpolitiska skäl och av rättviseskäl. Riksdagen bör därför hos regeringen begära förslag till sådan lag om godtrosförvärv av lösöre att den ursprunglige ägaren får starkare skydd samtidigt som häleri försvåras.

### **Köpa stöldgods "i god tro"**

När någon i god tro köper en stulen vara, så gäller rättsregler som bygger på gamla tankegångar. Dessa vann insteg i vårt land under första delen av 1800-talet. I samband med att man då stiftade civillagar fördes en intensiv diskussion om reglerna vid godtrosförvärv av stöldgods. Affärsmännen lyckades få gehör för sitt intresse av livlig handel och god varuomsättning. Steg för steg började man i rättsväsendet godta tanken att den rätte ägaren till något som stulits inte skulle ha en självklar rätt mot den som i god tro köpt det stulna.

Åren 1854 och 1855 avgjorde högsta domstolen två fall som gällde tvister mellan rätta ägare och köpare som på marknad i god tro köpt stulna hästar. I båda fallen fick ägarna rätt att få tillbaka sina hästar, men bara mot lösen. Sedan dess har alla liknande rättsfall följt den av högsta domstolen anvisade vägen.

Det är numera inte ovanligt att polisen vid husrannsakan hos någon som misstänks vara yrkeshälarare eller stortjuv finner gods för många tiotusentals kronor. Ibland lyckas polisen identifiera en mindre del av egendomen som stulen vid speciella inbrott. Men ofta saknar godset tydliga kännetecken och kan därför inte knytas till visst brott. Ändå kan omständigheterna göra det mycket osannolikt att innehavaren förvärvat varorna på ärligt sätt. Det kan exempelvis röra sig om en samling bilradioapparater med avklippta sladdar eller ett antal dyrbara dampälsar hos en ensamstående man utan kända inkomster. Vanligen förnekar den misstänkte att det varit frågan om brott och påstår att han fått egendomen av okänd eller liknande.

Åklagaren anser sig då sällan mot den misstänktes nekande kunna styrka att de oidentifierade varorna stulits av denne. I stället kan åklagaren pröva frågan om åtal för häleri eller häleriförseelse. Det visar sig emellertid att domstolarna i denna typ av mål ofta är påfallande försiktiga och inte anser sig kunna utgå från att det är fråga om stöldgods. Och även om domstolen i en del fall bedömer att varorna verkligen är stulna, så vill den ändå inte utesluta att godset efter tillgreppet överlätits flera gånger och att någon i fångeskedjan före den misstänkte därvid har gjort ett godtrosförvärv.

För polisen återstår bara att lämna ut godset till den frikände. Ironiskt nog visar sig denne ofta ivrig att skaffa sig kopior på domstolshandlingarna för att på så sätt få de äganderättsbevis han dittills saknat.

### Svensk lag i konflikt med övriga nordiska lagar

I internationellt perspektiv visar sig de svenska reglerna vid godtrosvärv av lösöre extremt ogynnsamma för den ursprunglige ägaren. Särskilt påfallande vid jämförelse med främmande rätt är den hos oss gällande regeln att även stulet gods är föremål för godtrosvärv och således inte återgår till den rätte ägaren. I andra nordiska länder gäller däremot att den som blivit av med egendom genom stöld eller annat brott har rätt att utan ersättning få tillbaka egendomen från den som förvärvat den även om förvärvaren varit i god tro.

År 1959 väcktes i Nordiska rådet kravet på mera enhetliga regler vid godtrosvärv av stöldgods. Därefter tillkallades i Danmark, Finland, Norge och Sverige särskilda sakkunniga med uppdrag att föreslå lagändringar i riktning mot rättslikhet.

År 1965 var utredningsarbetet klart. I Danmark, Finland och Sverige presenterades förslag till nya lagtexter. Den svenska utredningen överensstämde i stort sett med den danska och finska. Huvudregeln var att den som i god tro köper en vara får full äganderätt. Men en speciell regel föreslogs för det fall att den ursprunglige ägaren förlorat sin egendom genom stöld eller rån. Då krävdes att köparen kan visa att han med skälig noggrannhet undersökt hur säljaren kommit över varan. Dock skulle huvudregeln gälla vid köp på offentlig auktion eller från yrkesmässig försäljare med fast affärsställe, såvida det inte framkommit någon särskild anledning till misstanke. Lagförslaget upptog vidare regler om rätt för den ursprunglige ägaren att återlösa egendom som varit föremål för godtrosvärv.

I Sverige mötte den nya särregeln för stöldgods kritik från många remissinstanser, som inte ville ge den rätte ägaren en starkare ställning. I Danmark och Finland var det också en stark opinion som motsatte sig en nordisk kompromiss. Men i dessa länder var orsaken den motsatta, nämligen att man inte ville gå med på en försämring för den ursprunglige ägaren. I vart och ett av länderna tenderade alltså opinionen att stödja där gällande rätt.

I Sverige beslöt regeringen år 1973 att avskriva frågan från vidare handläggning. Dessförinnan hade dock ärendet förts fram så långt att man inom justitiedepartementet utarbetat ett utkast till lagrådsremiss med förslag till lag om godtrosvärv av lösöre.

I Norge arbetade man däremot vidare med dessa frågor. Den 1 januari 1979 infördes en ny lag som i princip ger förvärvaren äganderätt. Godtrosvärv äger dock inte rum om egendomen har berövats ägaren genom stöld, egenmäktigt förfarande, rån eller annat våld eller hot om våld.

Särskilt skydd gäller också för konstverk, antikviteter och museiföremål som är i offentlig ägo eller tillhör en privatsamling som är öppen för allmänheten.

### Riksdagsbehandlingen

Reglerna om godtroshörsförvärf har varit uppe till behandling i riksdagen vid två tillfällen under 1970-talet. I en motion år 1974 (nr 645) krävdes sådan lagändring att godtroshörsförvärf inte anses föreligga i fall där någon köper stöldgods på ett ställe där handel av detta slag vanligen inte förekommer. I en annan motion år 1977 (1976/77:649) begärdes en översyn av reglerna bl. a. för att åstadkomma en rättvisare avvägning mellan de motstridande intressen som gör sig gällande vid godtroshörsförvärf av stöldgods.

I sitt betänkande över motionen 1974:645 menade lagutskottet att det inte var aktuellt att ta upp frågan till närmare övervägande. Utskottet hänvisade till de negativa remissyttrandena över 1965 års utredning om godtroshörsförvärf och ansåg vidare att kraven på god tro under senare år i rättspraxis hade genomgått en skärpning i sådan riktning som förordats i motionen.

I sitt betänkande över motionen 1976/77:649 framhöll lagutskottet liksom år 1974 att kraven på den goda tron i rättspraxis skärpts avsevärt. Trots bristen på uttryckliga bestämmelser har i vissa fall införts tämligen långtgående undersökningsplikt.

Vid bedömning av motionens krav måste vidare hänsyn tas till att den som berövas egendom genom stöld regelmässigt har möjlighet att försäkra sig mot egendomsbrott. Utskottet ansåg att det sedan 1974 inte förekommit något som föranledde ändring i riksdagens ställningstagande.

Riksdagen godkände de båda utskottsbetänkandena.

### Brottsförebyggande rådet föreslår ny prövning

I oktober 1978 överlämnade brottsförebyggande rådet (BRÅ) till regeringen en promemoria med förslag för att försvåra avsättningen av stöldgods (BRÅ PM 1978:1, Sakhäleri m. m.). Där föreslås att kravet på styrkt förbrott vid häleriförseelse skall slopas i vissa fall. Vidare krävs att straffmaximum för häleriförseelse höjs från nuvarande sex månaders fängelse till fängelse i två år. En utvidgning av stöldgodslagen förordas också.

Dessutom rekommenderar promemorian att statsmakterna på nytt prövar frågan om att inskränka möjligheterna till godtroshörsförvärf av stöldgods.

I promemorian anförs bl. a.:

Under senare tid har krav ställts på att svensk rätt borde anpassas bättre till det kriminalpolitiska intresset att motverka såväl häleriverksamhet som tillgreppsbrottslighet. ---

I linje med detta synsätt ligger önskemål om justeringar i de gällande

reglerna om godtrosförvärv av lösöre till förmån för den som franhålls egendomen genom brott. Svensk rätt bygger sedan mycket lång tid på extinktionsprincipen. En jämförelse med utländsk rätt ger vid handen att man här i landet gått mycket långt när det gäller att tillerkänna den godtroende förvärvaren rätten till egendomen framför den tidigare ägaren. Och så sent som för ett år sedan förklarade riksdagen att det inte fanns skäl att ta upp frågan om regleringen av godtrosförvärv till närmare överväganden.

Riksdagens nu berörda ställningstagande torde ha baserats framför allt på remissyttrandena över 1965 års betänkande om godtrosförvärv till lösöre. Med hänsyn emellertid till att mer än tio år förflutit sedan dess och till utvecklingen av tillgreppsbrottlighet vill arbetsgruppen väcka frågan om inte en försiktig nedtoning av extinktionsprincipen i vissa fall skulle förstärka den tidigare eftersträfvade allmänpreventiva effekten av hälenbestämmelserna och bestämmelserna om tagande i förvar av egendom. Den som tvekar om ett "förmånligt erbjudande" får ytterligare anledning att avstå affären, om han vet att han inte kan göra ett godtrosförvärv utan måste lämna ifrån sig egendomen, om det visar sig vara fråga om stöldgods. En regel av sadant innehåll kan antas leda till ökad försiktighet i handel med misstänkt egendom.

I promemorian framhålls att från de synpunkter BRA har att beakta "är en skärpning av bestämmelserna om godtrosförvärv av lösöre angelägen".

#### Remissinstanserna tillstyrker

De allra flesta instanser som yttrat sig över BRA-promemorian om sakhäleri instämmer i rekommendationen att reglerna för godtrosförvärv av stöldgods bör ändras så att de bidrar till att motverka stöld och häleri. Men även bland de få kritiska yttrandena finns i ett par fall en öppen attityd till omprövning.

Några remissinstanser angriper hårt det argument som ibland anförts för den nuvarande ordningen, nämligen att den bestulne till skillnad från godtrosförvärvaren regelmässigt kan skydda sig genom försäkringar. Mot detta argument talar enligt polisstyrelsen i Göteborgs polisdistrikt betydelsen av att kunna minska möjligheterna för brottslingarna att finna avsättning för det stulna godset genom att tvinga förvärvare av lösöre till större försiktighet. "Möjligheterna att skydda sig genom försäkring har försämrats genom att försäkringsbolagen höjt självriskerna och försäkringspremierna stigit alltmera, vilket medfört att den enskilde börjat överväga huruvida han kan bibehålla sitt försäkringsskydd." Enligt Folksam står det klart "att det starka godtrosskydd som den svenska ståndpunkten medfört i en inte obetydlig grad bidragit till att göra ingrepp lönande". Svenska försäkringsbolags riksförbund anför: "Försäkringsbolagen har den entydiga erfarenheten att det nuvarande mycket starka godtrosskyddet är en väsentlig orsak till att stöldbrottligheten har en sådan omfattning.---

Att värdet av stulen egendom ofta täcks av försäkring och skadan därför i många fall inte slutligt drabbar den bestulne förringar inte betydelsen av

effektiva spärrar mot omsättningen av stöldgods. Kostnaderna för försäkringar som skyddar mot stöld har kraftigt stegrats, bl. a. på grund av brottslighetens ökning. Även den spridning av skadeutgifterna som försäkringen medför blir alltmer kännbar för de enskilda laglydiga människorna, som med rätta kan kräva insatser för att hålla nere kriminaliteten."

### Regeringen tvekar

Det är regeringens skyldighet att snabbt ta ställning till hur häleribrottsligheten skall bekämpas under 1980-talet. Genom bl. a. BRÅ-utredningen och remissvaren över denna har regeringen fått det material som behövs för att kunna presentera riksdagen förslag till rejäla insatser på bred front.

Men tyvärr har regeringen hittills inte visat någon större handlingskraft eller förmåga att ta konstruktiva grepp. Den häleriproposition (1979/80:66) som regeringen beslutade i december förra året nöjer sig med att föreslå riksdagen ändring i brottsbalken. I försvagad form godtar man därigenom BRÅ-rapportens förslag att kravet på styrkt förbrott vid häleriförseelse skall slopas i vissa fall. Men när det t. ex. gäller godtrosförvärv av stöldgods tar regeringen inte någon ställning. Föredraganden tycker att frågan verkar komplicerad och att den bör "övervägas vidare".

Det kan inte finnas många frågor som är så omsorgsfullt utredda och så genompenetrerade som frågan om godtrosförvärv av stöldgods. Den blev föremål för en statlig utredning under första hälften av 1960-talet. Detta utredningsarbete skedde i nära kontakt med utredningar i andra nordiska länder. Därefter skedde en grundlig remissbehandling i såväl Sverige som i övriga Norden. Frågan bereddes inom regeringens kansli, och en särskild lagrådsremiss utarbetades av justitiedepartementet. Brottsförebyggande rådet har ägnat frågan stor uppmärksamhet. Sedan har en ny omfattande remissomgång ägt rum. Och slutligen har regeringen kunnat arbeta med frågan under längre tid än som vanligen förekommer i samband med propositionsskrivande. Trots detta har regeringen inte kunnat bilda sig en uppfattning om hur en lämplig lagstiftning bör se ut, eller ens om den nuvarande lagen bör ändras eller ej.

### Lagändring behövs

Häleribrottsligheten är i vårt land rikt förgrenad, välorganiserad och svårupptäckt. Åtskilligt tyder på att den också är i starkt växande. Både samhället och många enskilda drabbas av stora förluster på grund av denna brottslighet. Häleri är ofta förbundet med andra brott som t. ex. stöld, rån, bedrägeri, skattebrott, osant intygande, urkunds förfalskning. Även narkotikabrottsligheten är nära lierad med hälerimarknaden. Därför är det helt nödvändigt att bekämpa häleri och därmed förknippad brottslighet med effektivare metoder än för närvarande. En viktig punkt i ett sådant program

är en skärpning av den lagstiftning som rör befattningen med stöldgoods.

Sverige intar en särställning när det gäller rätten att få behålla stöldgoods som förvärvats "i god tro". Den svenska ordningen är extremt ogynnsam för den bestulne. Det står i dag klart att det starka godtrosskyddet i vårt land bidragit till att öka stöldbrottsligheten. Dessutom kan reglerna inte anses utgöra en rättvis avvägning mellan de motstridande intressen som gör sig gällande vid godtrosförvärv av stulen egendom. Att den ursprungliga ägaren till skillnad från godtrosförvärvaren delvis kan skydda sig genom försäkringar ändrar inte denna slutsats. Detta har övertygande visats i remissvar från polisen och från försäkringsbranschen.

Det behövs alltså en skärpning av bestämmelserna om godtrosförvärv av lösöre. Därvid kan man välja mellan en rad mer eller mindre långtgående alternativ. Vid remissbehandlingen av BRÅ-utredningen har olika synpunkter och förslag förts fram. Men det rimligaste förefaller vara att öka rättigheterna för den som blivit fränhänd egendom såväl vid tillgreppsbrott som vid brott i övrigt, alltså även vid t. ex. förskingring.

Under alla omständigheter är det viktigt att riksdagen snarast tar ställning till förmån för att godtrosreglerna ändras i sådan riktning att stöld och häleri brottslighet motverkas och den ursprunglige ägaren får ett ökat skydd.

### Hemställan

Med stöd av vad som i motionen anförts hemställs

att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan lag om godtrosförvärv av lösöre att den ursprungliga ägaren får starkare skydd samtidigt som häleri försvaras.

Stockholm den 17 januari 1980

JAN BERGQVIST (s)

BIRGER ROSQVIST (s)

KURT HUGOSSON (s)

HANS ALSÉN (s)

OLLE SVENSSON (s)





